

ОСВІТА ТА КРАЄЗНАВСТВО

УДК 528.941:37.011

Дудун Т. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КАРТОГРАФУВАННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ОСВІТНЬОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

Обґрунтовано використання геопросторової парадигми для дослідження розвитку системи вищої освіти. Розроблено та створено дві карти, які характеризують систему вищої освіти в Україні.

Ключові слова: картографування, національний атлас, карта, картографування освітнього комплексу, показник картографування.

Постановка проблеми. Розвиток країни в будь-яких аспектах (військовому, економічному, науковому, культурному і т.д.) залежить від рівня освіти населення. Чим вищий рівень освіти населення, тим більш незалежною є держава. Цьому підтвердження можна бачити в країнах Західного світу і Америки [1], де рівень освіти населення є досить високим.

Протягом декількох тисячоріч, створені соціальним розвитком людства три суспільства – сільськогосподарське, індустріальне та інформаційне – обумовили появу і розвинули повні багаторівневі системи виховання й освіти, виходячи з комплексу власних потреб. У кожному з цих суспільств освіта виконувала своє призначення, вирішувала поставлені перед ними завдання, яких з кожним наступним етапом розвитку ставало все більше.

Сучасний етап еволюції світової цивілізації супроводжується значними соціальними перетвореннями в нашій країні та в цілому у світі і визначається як перехід від індустріального суспільства до інформаційного, появу якого пов'язують з інформаційною революцією та розвитком інформаційних технологій [2]. Тому на освіту покладається роль забезпечення відтворення всього різноманіття соціальних явищ і процесів. Не випадково питання освіти виведено на рівень сфери державних інтересів, а темі її розвитку та значення присвячено багато сучасних наукових досліджень.

Філософія визначає освіту як соціокультурний феномен з елементами цілісної системи: Людиною і її інтересами; суспільством з його економікою, наукою, ідеологією, мораллю...

У вітчизняній науковій літературі можна зустріти різну оцінку значення системи вищої освіти. Ряд дослідників вважає, що значення вищої освіти для країни надзвичайно важливе. Наприклад, О. Грішнова підкреслює зв'язок між розвитком вищої освіти і формуванням людського капіталу [3]. Д. Лук'яненко розглядає розвиток освіти як чинник конкурентоспроможності національної економіки [6]. За словами Б. Данилишина і В. Куценка, зростаюча освіченість є вимогою сучасної економіки та сприяє зростанню ВВП на душу населення [4].

У Стратегії Європейської економічної комісії ООН з ОСР сказано що «освіта повинна зміцнювати потенціал окремих осіб, груп, співтовариств, організацій і країн, які мають власні думки і здатні зробити свій вибір сталого розвитку. Вона сприяє зміні поглядів людини, роблячи їх екологічними, що дає можливість будувати світ більш безпечний, здоровіший і квітучий, підвищуючи загальну якість життя на Землі» [7].

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній В Україні діють вищі навчальні заклади I-IV рівнів акредитації таких типів:

- університет – багатопрофільний вищий навчальний заклад IV рівня

акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти, фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Діють класичні та профільні університети;

- академія – вищий навчальний заклад IV рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у певній галузі науки, виробництва,

освіти, культури і мистецтва, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження;

- інститут – вищий навчальний заклад III або IV рівня акредитації або структурний підрозділ університету, академії, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва, проводить наукову, науково-методичну та науково-виробничу діяльність;

- консерваторія (музична академія) – вищий навчальний заклад III або IV рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у галузі культури і мистецтва – музичних виконавців, композиторів, музикознавців, викладачів музичних дисциплін, проводить наукові дослідження;

- коледж – вищий навчальний заклад II рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу III або IV рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у споріднених напрямках підготовки (якщо є структурним підрозділом вищого навчального закладу III або IV рівня акредитації або входить до навчального чи навчально-науково-виробничого комплексу) або за кількома спорідненими спеціальностями;

- технікум (училище) – вищий навчальний заклад I рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу III або IV рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації за кількома спорідненими спеціальностями.

Для цілісного відображення розвитку системи вищої освіти повинен бути проведений моніторинг якості освіти. Під системою моніторингу якості освіти розуміється система збору, обробки, аналізу, зберігання і поширення інформації про освітній комплекс і окремі його компоненти. Ця система орієнтована на інформаційне забезпечення управління структурою і якістю освіти, дозволяє аналізувати стан освітнього комплексу в будь-який момент і забезпечить прогнозування його розвитку.

В процесі системного моніторингу розвитку системи вищої освіти України була застосована геопросторова парадигма, сформована як міждисциплінарна загальнонаукова методологія поряд з такими, що уже були сформовані та які розвиваються

(кібернетична, геоінформація, системно-структурна і т.д.). Повна структура геопросторової парадигми охоплює три найважливіших блоки: 1) врахування найважливіших характеристик системи вищої освіти України; 2) використання чотирьох принципів підходу до картографування системи вищої школи в освітньому комплексі України: територіальність, комплексність, синтетичність, конкретність; 3) використання специфічної мови науки (мови карти). Тому картографічні дослідження розвитку вищої освіти в Україні повинні бути представлені серією карт. Система (серія) карт розвитку вищої освіти в Україні повинна мати:

- узгоджені географічні основи для кожного з обраних масштабів;
- цілісну систему показників картографування, щоб надати можливість співставлення та аналізу карт на будь-якому рівні;
- уніфіковану систему умовних позначень.

Структура системи карт, сюжет та зміст кожної з них мають надати можливість відстеження та співставлення основних показників розвитку вищої освіти України, його по елементного аналізу, виявлення взаємозв'язків між показниками.

Серія карт розвитку вищої освіти України відноситься до тематичних соціально-економічних карт. Серію цих карт можна поділити на групи за змістом, широтою охоплення теми, призначенням, масштабом та змістом.

За змістом можна виділити основні тематичні групи карт: карти рівня освітнього потенціалу; карти розміщення освітніх центрів; карти за типом фінансування; карти вищих навчальних закладів за типом власності;

За деталізацією відображення елементів змісту – можуть класифікуватися як довідкові, науково-довідкові, навчальні, прикладні.

За масштабом вони можуть класифікуватися відповідно до рівня локалізації та деталізації змісту.

На основі дослідження можна структурувати показники у групи за типами і видами вихідних даних, а саме:

- щодо відношення до об'єкта картографування на внутрішньо системні показники (ті, що описують власне об'єкт, структуру його елементів) та зовнішні (ті, що описують загальну ситуації в країні, чи в світі);
- щодо якісних ознак: на кількісні (дані у числовому вигляді) та

якісні (якісні відображення центрів вищої освіти, спеціалізація);

- щодо способу перетворення даних аналітичні та синтетичні.

Серія карт вищої освіти в Україні має такі ж особливості відображення, як і всі економічні об'єкти, явища і процеси. Більшість показників картографування – кількісні, які описують кількість студентів різних вишів, кількість вищих навчальних закладів різного рівня акредитації на території області і т.д. Якісні ознаки – майже всі інтегральні.

У процесі картографування використовують наступні способи зображення: локалізованих значків для об'єктів з точковою локалізацією, картодіаграм, картограм, якісного фону для об'єктів з площинною локалізацією. Особливо велика варіативність застосування у діаграмних значків – це гістограми, структурні діаграми, 100 відсотковий квадрат (знак Варзара (див. рис.1)), лінійні графіки. На карті «Вищі навчальні заклади» за допомогою розміру куба відображено чисельність студентів I-IV рівнів акредитації за регіонами, тис. осіб, 2011/2012 навчальний рік. У місті Києві, Харківській і Вінницькій областях найбільша кількість студентів, від 200 001 до 600 000. Друге місце за кількістю студентів займають Львівська, Одеська, Дніпропетровська, запорізька, Донецька та Луганська області – від 65 001 до 200 000. Найменша кількість студентів в Закарпатській (близькість до країн ЄС), Чернігівська та Кіровоградська області від 15 000 до 30 000.

Структуру закладів відображено на цьому ж кубі. Види закладів I-IV рівнів акредитації показано на передній грані куба, а джерела фінансування навчання та форми власності на двох інших бічних гранях куба.

Для відображення кількості студентів за період з 1959 року до 2011 р. використовується стовпчикові діаграми, багатошарові діаграми (див. рис. 2). На карті «Розвиток вищої освіти, 1959-2010 р.р.» показано чисельність студентів в тис. осіб за 1959-2010 р.р. З 1959 по 1989 р. відображена кількість студентів у вищих та середніх спеціальних навчальних закладах, а з 1990 по 2010 рік у вищих навчальних закладах III-IV і відповідно вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації. Перше місце за чисельністю студентів займає м. Київ, особливо ця кількість зросла за 1990-2010 р.р.

На цій же карті стовпчиковими діаграмами показано вищі навчальні заклади за 1959-2010 р.р. Лідерами за кількістю

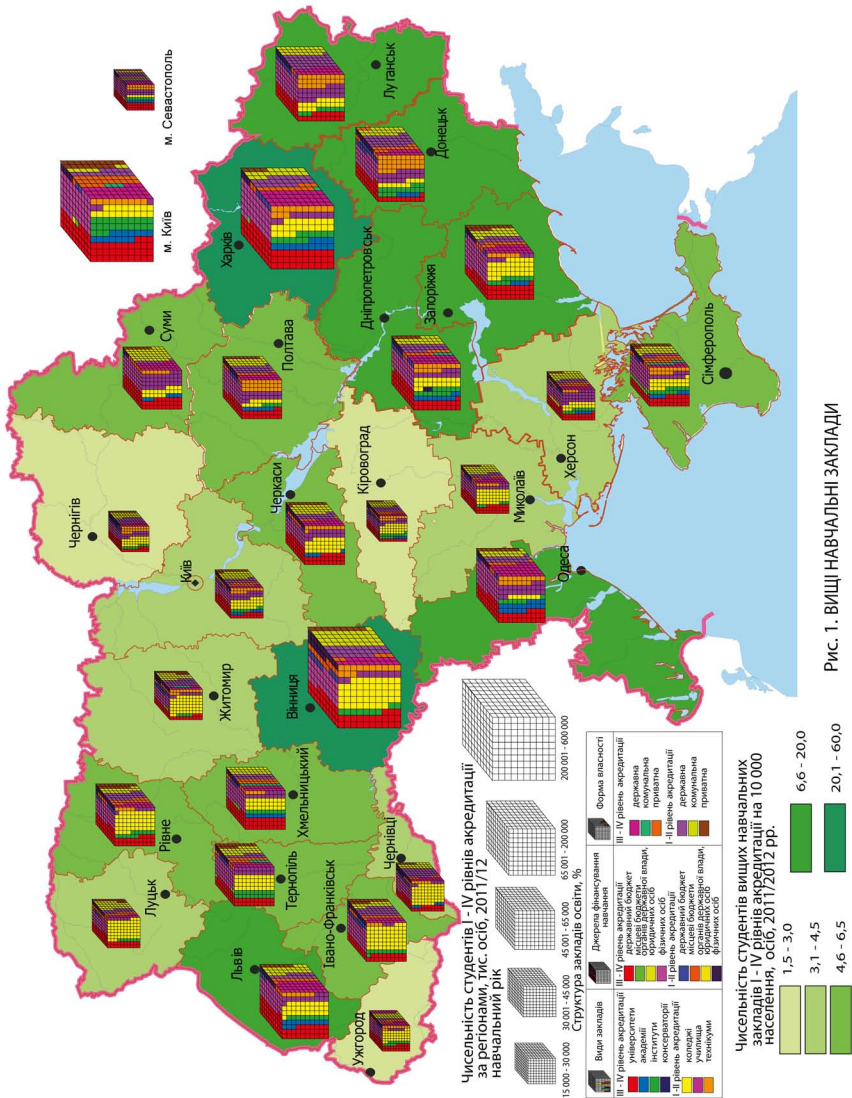

Рис. 1. ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ

навчальних закладів є м. Київ, Донецька та Дніпропетровські області.

Третій показник, який відображено картограмою на даній карті є зміни чисельності студентів на 10 000 населення у відсотках за 1959-2010 р.р.. Ці зміни були як негативні так і позитивні. У Рівненській, Тернопільській і Запорізькій областях зміни

і представлення динамічних просторових даних можна використовувати високо інтерактивні віртуальні середовища.

Висновки. В організаційній структурі системи освіти виділяються структури трьох видів: управління освітою, навчальні (навчально-виховні) заклади, наукові і науково-методичні установи. Кожний вид структури представлений в системі освіти певною кількістю типів установ або навчальних закладів, які за внутрішньою структурою і схемою підпорядкування схожі (для однотипних) або суттєво відрізняються (для різнотипних). Для показу вищої освіти в системі освітнього комплексу повинен бути доступ до великих і серйозних наборів комп'ютерних інструментів, в першу чергу до електронних таблиць і баз даних, а також до графічних інструментів, які забезпечують дослідницьку діяльність. По-новому можна подивитись на карти і графіки, оскільки вони стали інтерактивними інструментами для вивчення характеру просторових даних.

Рецензент – доктор географічних наук, професор

Е. Л. Бондаренко

Література:

1. Бакіров В. Міжнародні зв'язки [Текст] / В. Бакіров, О. Мінаєв // Освіта України. – 2008. – №57-58. – С. 1-2.

2. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки [Текст] / Грішнова О. А. – К. : Знання, 2001. – 254 с.

3. Друкер П. Ф. Энциклопедия менеджмента: Весь Питер Друкер в одной книге: лучшие работы по менеджменту, написанные за 60 лет [Текст] / Друкер П. Ф. ; пер. с англ. О. Л. Пелявского. – СПб.: Изд. дом «Вильямс», 2004. – 421 с.

4. Данилишин Б. Інноваційна модель економічного розвитку: роль вищої освіти [Текст] / Б. Данилишин, В. Куценко // Вісник НАН України. – 2005. – № 9. – С. 26-35.

5. Козаченко Т. І. Ретроспективний картографічний аналіз розвитку рівня освіти і освітнього потенціалу населення в Україні [Текст] / Т. І. Козаченко, Т. В. Дудун // Вісн. геодез. та картограф. – 2013. – № 6. – С. 14-20.

6. Лук'яненко Д. Г. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку [Текст]

/ Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М., Антонюк Л. Л. – К. : КНЕУ, 2006. – Т. 2. – 592 с.

7. Саєнко Т. Нова парадигма розвитку української освіти у ХХІ столітті [Текст] / Т. Саєнко, О. Познанська // Вища освіта України. – 2008. – № 2. – С. 18-26.

8. Субетто А. И. Государственная политика качества высшего образования: концепция, механизмы, перспективы / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0012/001a/00120200.htm>.

Т. В. Дудун

КАРТОГРАФИРОВАНИЕ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ КОМПЛЕКСЕ УКРАИНЫ

Обосновано использование геопространственной парадигмы для исследования развития системы высшего образования. Разработаны и созданы две карты, характеризующие систему высшего образования в Украине.

Ключевые слова: картографирование, национальный атлас, карта, образовательный комплекс, показатель картографирования

T. Dudun

THE MAPPING OF HIGHER EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINIAN STUDY COMPLEX

The application of geospatial paradigm for the study of higher education is stated. Designed and produced two maps that characterize the system of higher education in Ukraine.

Keywords: mapping, national atlas, map, mapping educational complex, parameter mapping.

Надійшла до редакції 23 березня 2015 р.